

Under snön

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	5
SYFTE	6
GENOMFÖRANDE	7
Min relation till platserna	7
Att fotografera något som inte är	8
Inspiration	9
HÄNDELSE	11
Eldstrid mellan ryssar och vita	12
Eldstrid mellan röda och vita	15
Arkebusering	16
Fångläger	19
Flygbombning	20
Flygbombning	23
Arkebusering	24
Mord	27
Bomb	28
Barnamord	31
SAMMANFATTNING OCH REFLEKTIONER	33

Under snön

© 2013 Eva-Stina Kjellman

Yrkehögskolan Novia

Enheten för Kultur, Jakobstad

Handledare: Lars Rebers, Emma Westerlund

Examensarbete för medianom, YH-examen

Utbildningsprogrammet för mediakultur

Jakobstad 2013

INLEDNING

Ha, ha, haa, och du är orolig för mig!? Du ser - det kan hända var som helst!

Orden yttras av min syster över en dålig telefonlinje, en sen novemberkväll 1999. Jag sitter i min lägenhet på Storgatan i Jakobstad, medan hon sitter i en dåligt uppvärmd lägenhet i Belgrad. Milosevic styr ännu över det krigshärjade Serbien och bombröken över Belgrad har knappt skingrats. Det är jag som borde vara orolig för henne.

Orsaken till att hon ringde var för att resterna av en knappfabrikant låg spridda över gatan utanför mitt fönster. En hämndaktion mot en sytillbehörsdistributör gick fel, och den hemmagjorda bomben sprängdes för tidigt mitt på Storgatan, i lilla trygga Jakobstad. Allt hände mindre än 100 meter från min lägenhet.

Allt sedan dess har jag aldrig haft bra argument, när jag oroar mig över min systers arbete i UNHCR, som har tagit henne till många krigshärjade områden i världen, nu senast till Damaskus i Syrien.

Hur lika vi än är som syskon, så skiljer sig vår vardag åt väldigt mycket. Min vardag är trygg och lugn. Våldet är inget jag behöver anpassa min dag efter. Jag behöver inte tänka på vilken väg jag tar till jobbet eller skolan. Jag behöver inte stanna hemma på grund av oroligheter. Var närmaste bombskydd finns, har jag ingen aning om.

I min systers vardag är våldet påtagligt, det påverkar de flesta av hennes beslut. Samtalen med min syster gör lugnet och tryggheten här mer märkbar och det är samtidigt en påminnelse om att trygghet inte är något permanent tillstånd.

Nu kanske någon argumenterar att Jakobstad inte är en trygg stad. Ser man till finsk brottsstatistik, så kan man se att Jakobstad placerar sig högt på listan över de våldsammaste kommunerna i landet. Enligt en lista som Ilta-Sanomat sammanställt 2012, så återfinns Jakobstad på 4:e plats i landet. I samma artikel konstaterar dock kriminalkommissarie Ove Storvall att de våldsbrott som sker i Jakobstad sällan är allvarliga. Det handlar till nittio procent om lindriga misshandelsfall som till största del beror på att ungdomar från grannkommunerna samlas i Jakobstad på kvällar och helger. (ot.fi, 30.03.2012)

Jakobstad är även ökänt för sitt bristande trafikvett och placerar sig på andra plats när det gäller städer där det sker flest trafikolyckor i Finland; 32 olyckor per 1000 personer i Jakobstad och år (svenska.yle.fi, 28.12.2012). Att sen prata om trygghet kan kännas fel, men jag hävdar ändå att Jakobstad, globalt sett, är en mycket trygg stad.

SYFTE

Jag vill med mitt arbete försöka tydliggöra den trygghet vi lever i, och samtidigt ge ett perspektiv på denna så kallade trygghet, inte genom att skildra hur oroligt det är i andra delar av världen, utan genom att titta på min egen stad. Det gör jag genom att dokumentera platser i Jakobstad där avsiktligt grovt våld använts mot andra människor. Det är platser som ingår i min vardagsmiljö i Jakobstad och som jag hittills gått förbi utan att reflektera över.

Jag utesluter olyckor och självmord. Våldet jag vill peka på, är våld som utförts mot andra medvetet. Valet att utesluta olyckor gjordes också för att jag inte vill utnyttja andras lidande, varken de inblandade eller de anhörigas. Jag har försökt välja platser som inte direkt utpekar någons privata hem. Vidare har jag begränsat mig till våldshändelser mellan tidigt 1900-tal till nutid för att jag och betraktaren lättare skall kunna relatera personligen till händelserna.

Mitt moraliska dilemma i det här projektet är småstadens dilemma; alla känner alla. Eftersom våldet alltid berör någon, riskerar jag att uppröra någon anhörig eller drabbad person genom att påminna om och blotta händelsen för allmänheten på nytt. I mitt sociala sammanhang som jakobstadsbo med släkt, vänner och bekanta, är det lätt hänt att jag personligen kommer att bli kritiserad för att jag gräver upp sådant som helst skulle få gömmas och glömmas under snön.

Med mina bilder vill jag på inget sätt glorifiera våldet eller peka finger. Jag strävar inte heller efter att våldet skall synas i mina bilder. Jag vill bara visa på att våld finns och har funnits även här, där jag alltid känt mig trygg.

GENOMFÖRANDE

Det viktiga med mitt arbete är inte de enskilda våldsamma historierna, och jag väljer därför att presentera dem endast kortfattat. Detaljerna får betraktaren söka själv i nyhetsarkiv eller historieböcker, eftersom de individuella historierna inte är huvudpersonerna i min berättelse, utan våldets närvaro som helhet.

Autenticiteten i bilden är viktigt för mig. Jag vill försäkra mig om att jag dokumenterar rätt plats. Jag har rådfrågat bland annat Guy Björklund som är museichef i Jakobstad och har Jakobstads historia på sina fem fingrar. Jag har pratat med allt från pensionerade socialarbetare till kriminalinspektörer för att lokalisera platser och datum, och läst litteratur som behandlar lokalhistoria. Mycket tid har jag spenderat i Österbottens Tidnings arkiv, där jag bläddrat genom årtionden av dagsnyheter.

Min relation till platserna

Mitt mål var att återvända till platsen så många gånger som möjligt för att få en bild som jag själv tyckte förmedlade rätt känsla och jag har besökt platser tidig morgon, sen kväll och även nattetid. Vissa av platserna ligger ett stenkast från mitt hus

och jag har kunnat promenera dit med min kamera. Ibland har jag känt att jag inte ville ta någon bild, utan kommit på mig själv med att stå och betrakta platsen, oförmögen till att lyfta kameran. För mitt inre spelar jag upp händelseförloppet som jag läst mig till, och försöker känna efter om platsen säger mig något. Jag rekommenderar dock inte att göra det klockan halv två en vinternatt, då kan fantasin bli lite för livlig. Men för det mesta, har platserna bara varit stumma. Inga skuggor har lossnat ur väggarna och viskningar från förr har hörts. De flesta av platserna är som vilka andra kvarter, hus eller gator.

Vissa platser har bytt skepnad, med nya hus och vägar. Andra ser, vad jag förstått, ganska lika ut som vid tidpunkten för händelsen. Platserna jag dokumenterar avslöjar inget om sitt förflutna, de tiger. Om jag inte skulle veta, skulle jag gå förbi som vanligt.

Att fotografera något som inte är

I min vardagsroll som fotograf på en dagstidning dokumenterar jag en mängd olika händelser varje dag. Olika kulturevenemang, idrottshändelser, presskonferenser, olyckor osv. Där jag nu står i vinternatten och väntar på att slutaren skall klicka till börjar min inre fotojournalist ifrågasätta mitt projekt.

I Martti Linunens bok *Babelin kuvat* (Lintunen, 2007 s.14) säger han; ”Ottamatta kuva on ikuisesti poissa”,- det vill säga, det som händer i stunden och inte fångas på bild, finns inte där senare för att fotograferas. Det försvinner för alltid. Varför står jag då här och fryser fingrarna av mig och avbildar en plats, där något har hänt för 70 år sedan? Det har ju hänt, men inte avbildats och alltså avbildas inte själva händelsen nu heller. Det jag avbildar är ju avsaknaden av något. Jag fotograferar tomma ytor. Tomma gator, tomma parker, tomma landskap.

Inspiration

En fotograf som jag inspirerats av är Ari Saarto som i sin serie *Topography of Murder*, (2001), undersöker och visar på platser för mord och arkebuseringar från inbördeskriget 1918. I sin serie blandar han landskap med dokument från inbördeskriget. Hans landskapsbilder har en vacker enkel estetik som gör att man gärna tittar på bilderna, ända tills man läser om orsaken till varför han tagit bilden. Samma sak gäller för flera av hans serier. Men det är speciellt Topography of Murder som jag inspirerats av eftersom det direkt berör mitt ämne. I sitt statement säger han så här om landskapen;

” Images of land and landscape are like parchment to wich ever generation carves signs of its own, while rubbing the old signs away. But: all the marks and traces do not disappear.” (asaarto.fi)

Det ger mig hopp om att jag ändå på något sätt bidrar genom att dokumentera händelsen. Mer som ett medvetandegörande än ett direkt bildbevis.

I en föreläsningsserie med Hans Durrer 24-26.05.2011 på Yrkehögskolan Novia, Nykarleby, kom Durrer om och om igen fram till samma slutsats: ”Most photographs do not work without an explanation”. Han ville slå hål på talesättet att ett fotografi säger mer än tusen ord. Vid varje föreläsning återkom han till behovet av ”caption” (bildtext). I min situation, där händelsen redan ligger långt ”under snön” är jag benägen att hålla med honom. Mina vyer av Jakobstad skulle bli en dimensionella postkortsvyer utan sina sammanhang.

HÄNDELSER

ELDSTRID MELLAN RYSSAR OCH VITA
AMERIKAGATAN 28. I. 1918

Den enda säkerhetsrisken här uppe (i Österbotten) var de ryska garnisonerna ... som i alla fall på en del orter samarbetat med de röda ... och därför måste anses opålitliga. Det var naturligt att man började med att pacificera dem. Det gjorde man genom en gemensam och överrumplande attack med början tidigt på morgonen den 28 januari. Operationerna inleddes kl. halv sju på morgonen. Det fanns tre förläggningar i staden. I Vikblads gård på Storgatan, i Stadsgården vid Kanalesplanaden och i Wiiks gård i ändan av Amerikagatan. Det blev strid på allvar med åtskilliga döda och sårade vid Storgatan och Amerikagatans kaserner, i synnerhet vid den sistnämnda, där Tiainen själv ledde anfallet i spetsen för Jakobstads och Larsmo skyddskårer.

(BONDESTAM A. 1990, s.27-30)

ELDSTRID MELLAN RÖDA OCH VITA
NORRMALMSGATAN 28.1.1918

Rapport fr. kl. 1/2 7-12 f.m. 28.1.1918

L.Gellin, Viktor Nyman, Wiking Jungell, Tor Pettersson jämte ca 60 man från Westersundby och Kyrkoby med Wiklunds kulspruta besatte ”talon”, hvarvid 1 man, Stara dödligt sårades. Där öferkoms 27 gevär; besatte Koskis bostad, där röda gardets chef Koski, tillfångatogs.

Dessutom tillfångatogs under morgonens förlopp ett flertal kringstrykande, misstänkliga indivier, däribland tvänne ryska militärer. Två ryska soldater påskötes i skolparken och fördes sårade till Malmska sjukhuset.

Intet skott sköts mot ”talon” ej håller af någon af de våra inne i talobyggnaden. Skyddskoristen Stara föll vid intagningen af talon för en kula, antagligen skjuten af någon röd vaktpost från bakhåll på gården. Inkvartering och vaktjänstgöring i Realläroverket till till kl. 12 f.m. Aflöstes vid denna tid av Felix Öström.

(BONDESTAM A. 1990, s.31)

ARKEBUSERING
TAVASTGATAN 2.3.1918

*Tidig morgon arkebuserades 7 röda
motståndsmän mot en mur invid tobaksfabriken.*

Rakas vaimo ja lapset.

Kun luet nämä rivit en ole enä elossa olen tuomittu kuoleman älä menehty surusta se oli välttämätöntä koitta urhollisesti kestä kaikki kärsimykset. sytämelist jäänhyväiset Eriikkalle Intolle Olaville Kertulle ja kaikille tuttaville.

Sano Alinalle että se jonka lupasin sille antaa jäi antamatta tässä elämässä mutta kyllä tulevassa jääkää hyvästi voikaa hyvin sitä toivoo kuolemaan tuomittu Emelisi.

E. Lind

(BONDESTAM A. 1990, s.69)

FÅNGLÄGER ALHOLMEN 1918

... Hvad som försiggår i landet är förfärligt. Trots öfverbefälhafvarens förbud fortgå arkebuseringarna oaffätligt. Den röda galenskapen har faktiskt efterträds af den hvita terrorn. Och dessa arkebuseringar gifva ett sådant intryck af godtycke, då offren hämtas till och afrättas på ställen där inga våldsdåd begåtts, att de helt säkert göra mera ondt än godt och i själva verket bilda en ypperlig ehuru föga ärorik fortsättning af Työmies brandartiklar och uppväcka osläckligt hat där sådant icke förut funnits. Tusentals änkor, tiotusentals faderlösa hafva mist sina försörjare utan att staten på något sätt trädt emellan för att lindra deras nöd eller ens gifvit anvisningar därtill. I fånglägren dö fångarna såsom flugor. I fånglägret i Jakobstad ha under de tre första veckorna i maj dött 21 fångar, i epidemier och 26 af svält ...

Svartå den 25 maj 1918. Hjalmar Linder.

(HUFVUDSTADSBLADET 28.5.1918)

ARKEBUSERING
VALLGATAN 7.3.1942

*Minnen nertecknade av Wilhelm Thielm,
SS-Unterscharführer stationerad i Jakobstad
vinter och våren 1942:*

Vi gjorde oss för en kort tid impopulära hos befolkningen när vi fick order om att skjuta en desertör som tillhörde armén, han hade smitit redan en gång. En krigsrätt hade dömt honom till döden. Han jordfästes på stadens kyrkogård.

(SUNDQVIST P. 2008, s.235)

FLYGBOMBNING
KYRKOSTRAND 22.2.1944

Fastlagstisdagen 22.2 1944 föll flera bomber över Jakobstad. Den officiella rapporteringen var mycket sparsam på grund av censur. Två dagar efter bombningarna, torsdagen 24.02 1944 kunde man läsa den officiella versionen i Jakobstad Tidning.

Bl.a Jakobstad bombades i tisdags.

Materiella skador och förluster för civilbefolkningen.

Officellt meddelas den 23 februari: Flygverksamheten: Fjenden företog i går kväll flygangrepp mot Åbo och dess närmaste omgivningar samt Mariehamn. Samtidigt fällde fiendeplan även några bomber över några kustorter vid Bottniska viken bl. a. Jakobstad. En del materiella skador förosakades och civilbefolkningen led obetydliga förluster. Luftvärnet i Åbo fällde ett fientligt plan.

(JAKOBSTADS TIDNING 24.02.1944 s.3)

...

Under sektionen "Förlorat":

Den person som i misstag i Kråholmsskogen erhållit en svart vinterkappa under alarm tisd. kvällen bedes därom vänligen meddela till Rakel Ingerström, Järnvägsg. 16.

(JAKOBSTADS TIDNING 24.02.1944 s.4)

FLYGBOMBNING
SKUTNÄS 22.2.1944

Stadsfullmäktige sammanträdde torsdag kväll. 26 fullmäktige närvaro och förhandlingarna leddes av ordförande Lassila. Ordförande inledde med några ord i anledning av tisdagens bombardemang och beklagade de förluster i människoliv detta förosakat. Bomboffrens minne hedrades genom en uppstigning och en minuts tystnad.

(JAKOBSTADS TIDNING 26.02.1944 S.2)

...

Dödsannons lördagen 26.2.1944:

Vår älskade son

Karl Wilhelm Will

född 30.12.1931 föll offer
för luftbomardemang.
Till sorg och saknad
för föräldrar och syskon.

Martha och Otto Will.

Bror.

Kirsti, Anna-Lisa.

Terttu, Sirka o. Taisto.

...

(JAKOBSTADS TIDNING 28.02.1944 S.1)

MORD
SVEDEN 14.4.1975

Socialinspektör sköts ihjäl vid medling i familjegräl. Gärningsmannen tog sitt liv.

(JAKOBSTADS TIDNING 15.04.1975 s.1)

...

Visst är vi rädda. Vi har varit rädda i många år.

Väldet blir allt grövre: vi hotas med knytnävar och man drar kniv mot oss. Så säger socialarbetarna i Jakobstad.

Stämningen på kansliet är dystert. Några blomsterbuketter talar om att kolleger på andra orter ger dem ett tyst stöd: att en socialarbetare mördas under tjänst är trots allt sällsynt. Vi måste bli försiktigare, säger socialdirektör Kurt Kotka.

(JAKOBSTADS TIDNING 16.04.1975 s.1)

BOMB
STORGATAN 22.II.I999

Borgåfabrikören Sven-Olof Olenius var på väg mot sytillbehörsfirman Ab K-E Enlund på Storgatan när tiokilosbomben han bar på i en väska av någon anledning detonerade.

(ÖVERFORS, JAKOBSTADS TIDNING 25.II.1999 s.1)

...

... John Hänninen kommer självmant fram och berättar att den silverfärgade Ford Mondeo som står mitt på Storgatan är hans. Den högra sidorutan vid passagerarplatsen har blåst ut, framrutan är krossad, navkapslarna har lossnat och plåten är repad och bucklad.

- Jag var på väg söderut, för att föra bilen till tvätten, när det small och en eldslåga flög över bilen, berättar han. Allt hände under en bråkdel av en sekund, den öronbedövande smällen, rutorna som krossades och människokroppen som flög mot hans bil, dunsen och sedan tystnad.

Runtomkring där han står ligger skärvor av krossat fönsterglas som glittrar i skenet av uttryckningsfordonens blåblinkande ljus.

(LINDELL, JAKOBSTADS TIDNING 23.II.1999 s. 7)

**BARNAMORD
STYRMANSGATAN 26.3.2006**

Söndagen den 26 mars 2006 kallas ambulans till en jakobstadskvinnas bostad. Kvinnan har svåra inre blödningar och dör trots sjukhuspersonalens försök att rädda hennes liv. Vid obduktionen framkommer det att kvinnan nyligen fött barn. Polisen gör husrannsakan i kvinnans lägenhet. I en tvättkorg i bostadens badrum hittar polisen en nyfödd pojke inlindad i ett lakan. Barnet har dödats med grovt yttre våld.

(LAPPINEN, ÖSTERBOTTENS TIDNING 1.4.2010 S.2)

SAMMANFATTNING OCH REFLEKTIONER

Bilderna blir folktomma lugna stadsvyer, med vägar, byggnader och hus. Ett vintrigt nästan kvävande tråkigt och tyst Jakobstad.

Snön får plötsligt en större betydelse i mina bilder än vad jag från början trott. De snötäckta landskapen blir en symbol för år som gått, minnen som bleknar. Snön täcker in och döljer. Den vita rena snön i kontrast till dådet på platsen ger oss en möjlighet att glömma. Samtidigt blir ljuset eller brist på ljus ett sätt att skildra våldet. Stadens ljus reflekteras i vinternattens snömoln och ger på vissa bilder onaturligt röda himlar istället för svarta.

De långa exponeringstiderna har suddat ut människorna på bilderna. De försvinner nästan helt och efterlämnar sig endast diffusa skuggor. Deras icke varande i bilderna förstärker skillnaden mellan tid och rum.

Vad jag hade hoppats på, på något plan, är att jag skulle se eller känna våldet där på platsen. Men jag var förvånad över att så lite syntes, eller kändes. Som jag redan konstaterat, har händelsen ägt rum och tiden fortsätter framåt. Själva skeendet går inte mer att dokumentera. Skillnaden mellan platsen före projektet och efter projektet är enbart min nyvunna kunskap om våldet som utspelat sig på platsen och alltså ger den platsen ett nytt sammanhang.

Samtidigt har min personliga anknytning till staden och platser där, en effekt på bilderna som jag inte förväntar mig kunna förmedla lika effektivt till en betraktare som inte har någon koppling till Jakobstad. Platserna jag avbildat är platser som jag passerar varje dag. Jag går där på väg till jobbet. Det är en plats som min dotter passerar när hon cyklar till sin kompis. Det är backen där min son åker pulka. Det är platser jag ser och kommer att se om och om igen. Bilden jag tagit förblir statisk medan platsen jag avbildat kommer att fortsätta förändras. Nya händelser kommer till. Ett nytt sammanhang sätts till ovanpå, som ett nytt vitt rent lager snö.

Jag lånar orden av Taneli Eskola i hans förord till Kari Holopainens bok *Lumipilviä*:

”There are no ”decisive moments” in photos. It’s a question of flow when all seems so simple, and where even the inexplicable brings order to chaos. To become art, observations should metamorphose into a new form, a new experience. And so the cycle of experience continues.” (Holopainen, 2003, s.9)

KÄLLOR

Backa, L (2012 28 december) Flest trafikolyckor i Jakobstad. Svenska.yle.fi hämtat 08.02.2013 från <http://svenska.yle.fi/artikel/2012/12/28/flest-trafikolyckor-i-jakobstad>

Grankull, S (2012 30 april) Jakobstad fjärde våldsammaste staden. Ot.fi hämtat 08.02.2013 från <http://www.ot.fi/Story/?linkID=195803>

Linder, H (1918, 28 maj) Nog med blodbad! *Hufvudstadsbladet*. hämtat 11.02.2013 från <http://www.kolumbus.fi/nya.argus/2011/05-06/nogmedblod.pdf>

Northern Photographic Centre and Photographic Centre Peri, 2001. Statement for Topography of Murder. hämtat 17.12.2012 från <http://www.asaarto.fi/topographyofmurderstatement1.html>

Bondekam, A (1990). *Jakobstad vintern 1918, Pietarsaaren talvi 1918*. Jakobstad: Jakobstads Museum

Holopainen, K (2003). *Lumi Pilviä, snow clouds*. Helsinki: Musta Taide

Lintunen, M (2007). *Babelin kuvat*. Helsinki: LIKE

Paaolainen, J (1971). *Vankileirit suomessa 1918*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Sundqvist, P (2008). *Staden och Hakkorset, den tyska krigsmakten i Jakobstad 1941-44*. Jakobstad: Patrik Sundqvist

Jakobstads Tidning 24.02.1944

Jakobstads Tidning, 26.2. 1944

Socialinspektör sköts ihjäl vid medling i familjegräl. Gärningsmannen tog sitt liv (1975, 15 april) *Jakobstads Tidning* s. 1

Vi har länge varit rädda. - Våldet blir allt grövre (1975, 16 april) *Jakobstads Tidning*, s.2

Lindell, D (1999, 23 november) John var en hårsman från döden. *Jakobstads Tidning*, s.7

Överfors,U (1999, 25 november) Knappfabrikör sökte hämd. *Jakobstads Tidning*, s.1

Lappinen, L (2010, 5 april) Barnamordet: Fadern dömd till villkorligt fängelse. *Österbottens Tidning*, s.2